

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΕΡΕΥΝΗΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ ΑΝΚΑΘΙΣΤΗΣ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1951

ΠΕΝΤΕ ΓΛΥΠΤΙΚΑ ΣΚΙΤΣΑ ΤΟΥ ΓΥΖΗ

Στ' όρφανεμένο έργαστήριο του άλη-
σμόνητου γλύπτη Γρηγορίου Ζευγώλη, έκει
στην όδόν 'Ηπείρου, στο έργαστήριο, που
ανάμεσα στις μοντέρνες πολυκατοικίες
του κέντρου τής πόλεως έπιμένει νά θυμί-
ζει σεμνά τήν παλιά ρωμαντική έποχή τής
συνοικιακής 'Αθήνας με τους κηπάκους, τις
πρασινάδες και τις καγκελλένιες ξύλινες
ξώπορτες, κοντά στα κατάλοιπα του σιω-
πηλού γλύπτη βρίσκονται και πέντε γλυ-
πτικά σκίτσα του Νικολάου Γύζη. Στο κλει-
στό έργαστήριο τά έργα του Ζευγώλη:
Ένα ύπερφυσικό σύμπλεγμα πολεμιστών
τής Σπάρτης, ένα δωρικό άγαλμα τής ει-
ρήνης, ένα έξαχο κεφάλι χωρικού, άρκετά
άγέρικα ανάγλυφα, ένα δυό άτέλειωτα δ-
πως ό άνδριάντας του Πέτρου Πρωτοπα-
παδάκη, ή σύνθεση «Εύτυχία Καλύβα» και
τ' άλλα τά παλιά, τά ξεχασμένα κι' άπ'
τόν ίδιο τόν καλλιτέχνη σ' άπόμερες γω-
νιές, δέχονται σιγά-σιγά πάνω τους τή σκό-
νη τής λησμονιάς. Γιατί, άν οι ζωγραφικοί
πίνακες σπάνια μένουν έκθετοι κι' έρημοι
μέσα στο κρύο πιά έργαστήριο ένός πεθα-
μένου ζωγράφου, τά γλυπτικά έργα, όσα
δέν πρόφτασαν νά δουλευτούν στο μάρμα-
ρο ή νά χυθούν στο χαλκό και νά στηθούν,
είναι γραμμένο τις πιό πολλές φορές ν' ά-
κολουθήσουν τό δημιουργό τους στον τάφο.

'Η στοργική φροντίδα του Ζευγώλη προ-
φύλαξε στα μακρά χρόνια τής παραμονής
του στο έργαστήριο τής όδου 'Ηπείρου άπ'
τή συνηθισμένη καταστροφή τά πέντε γλυ-
πτά, εύκολοπροφύλαχτα άλλωστε, του με-
γάλου συναδέλφου του, του έξοχου ζω-
γράφου, πού, ποιός ξέρει σε ποιάν ώρα
παιχνιδιού, σε ποιάν ώρα φυγής, όμως ίσως
και σε κάποιαν ώρα ανήσυχης άναζητή-
σεως, θέλησε νά τιμήσει με τήν έργασία
του τή δίδυμη άδελφή τής ζωγραφικής,
τή γλυπτική. Στο βάθος του εργαστηρίου,
σε μία κλειστή βιβλιοθήκη, μπρός άπ' τις
σκοτεινές ράχες τών βιβλίων, καλά προφυ-
λαγμένα άπό τήν ύγρασία, τή σκόνη και τόν
κίνδυνο θρυμματισμού, στέκονται όλόλευκα
πέντε μικρά γλυπτικά έργα του Γύζη.

Βέβαια δέν πρόκειται για όλοκληρωμέ-
να έργα. Τά πέντε αυτά γλυπτά μοιάζουν
πιό πολύ με εύτυχισμένα παιχνίδια έρασι-
τέχνη, παρά με έργα γλύπτη έπαγγελμα-
τία. Είναι άλλως τε πολύ μικροσκοπικά,
σωστά άθύρματα, περισσότερο σχεδιάσμα-
τα σωμάτων, παρά δημιουργία προσώπων
τελειωμένων. Όμως ή κατασκευή είναι τόσο
γλυπτική, ή κίνηση τόσο χαριτωμένη και
ζωηρή, όλο τό στήσιμο τόσο άσφαλές, ώ-

στε νά μπορεί κανείς νά πεί ότι έμφανί-
ζουν μία προσπάθεια, πού ύπερβαίνει τό
άπλό παιχνίδι σε ώρες σχολής ή άνίας.

Ένας καλός γλύπτης ύποτίθεται ότι
είναι γερός στο σχέδιο, ότι μπορεί εύκο-
λα νά δώσει μία ζωγραφική παράσταση.
Όμως ό ζωγράφος δέν είναι συνήθως προ-
ετοιμασμένος νά δουλέψει ένα γλυπτικό
έργο. Χρειάζεται κάτι περισσότερο βέβαια
άπό τή γενική καλλιτεχνική σπουδή, μία
ιδιαιτέρη άσκηση, μερικά είδικά στοιχεία
τής τεχνικής νά κατέχει εκείνος, πού θ' ά-
ποφασίσει νά δουλέψει ένα γλυπτικό έργο,
έστω κι' όταν πρόκειται για παιχνίδι. Στα
πέντε μικρά έργα του Γύζη ή ιδιαιτέρη
άσκηση είναι αισθητή και στού άνίδεου τά
μάτια. Κι' όχι πιά μόνο για τό αξιοπερί-
εργο, αλλά και αυτά καθ' έαυτά τά σκίτσα,
άξίζει νά προσεχτούν. Υπάρχει άλλως τε ή
εύλαβής συνήθεια άπ' τά έργα τών μεγάλων
κι' εκείνα πού είναι μέτρια, κι' εκείνα πού
είναι παιχνίδια, νά μη χάνονται στη λη-
σμονιά. 'Η προβολή των είναι χρήσιμη γιατί
διδάσκει άπό ποιούς δρόμους, άπό ποιές
δυσκολίες, άπό ποιές άμφιβολίες, και κάμ-
ψεις πέρασε ό δημιουργός, ώσπου νά φτά-
σει στην άρτίωση. Ένας λόγος λοιπόν πα-
ραπάνω νά διατηρηθούν, όσο είναι δυνατόν,
τά μικρά αυτά γλυπτικά κατάλοιπα του
Γύζη, αυτή ή προσπάθεια ένός φτασμένου
ζωγράφου νά έκφρασθει και με άλλα μέ-
σα, νά δοκιμάσει τήν καλλιτεχνική συγκί-
νηση και με τήν επίδοση στη γλυπτική.
Τέλος, κι' άν αυτά τά γλυπτά και τυχόν
κι' άλλα πού υπάρχουν έδω, είναι άπλά
παιχνίδια πάλι άξίζει νά σημειωθούν, άφού
προέρχονται άπό τό χέρι ένός φημισμένου
Έλληνα ζωγράφου, ένός άπό τους λίγους
μεγάλους, πού έδωκε ύστερα άπό τήν άπε-
λευθέρωσή του, στις λίγες δεκαετίες τής
ελεύθερης, μά φτωχής καλλιτεχνικής του
ζωής ό μικρός μας τόπος.

Τό πρώτο γλυπτό εικονίζει κόρη νεαρή
καθισμένη σε ψηλό κάθισμα νά διαβάζει
μ' άνοιχτό τό βιβλίο στα γόνατά της. Τό
ένα χέρι, πού είναι δυσανάλογα μακρύ δί-
νει στο έργο τήν άτημελησία του παιχνι-
διού. Όμως τό κεφάλι με τά φουντωτά
μαλλιά γέρνει χαριτωμένα. Και ή κίνηση
όλη είναι πολύ ζωντανή, εύκολα πείθεται ό
θεατής πώς ή κόρη είναι δοσμένη στο διά-
βασμα. Στη βάση του γλυπτού, πάνω στο
γύψο είναι χαραγμένα τ' αρχικά του ζω-
γράφου: Ν. Γυ. Τό δεύτερο γλυπτό είναι

της ίδιας διαθέσεως: με τὸ πρῶτο: Μιά νέα κόρη πλέκει. Καθισμένη ψηλά, με τὰ λεπτὰ πόδια κρεμαστά, τὸ ἕνα πάνω στ' ἄλλο ἐλαφρά. Σκύβει τὸ κεφάλι στὸ πλεχτό της με μιὰ ωραιότατη κλίση. Ὁλη ἡ στάση εἶνε χαριτωμένη. Τὸ τρίτο εἶναι ἕνα γυμνό: Μιά μισοκαθισμένη στὴ γῆ νέα κόρη, σὲ στάση σεμνή, με διπλωμένα τὰ πόδια πρὸς τ' ἀριστερά, τὸν ἕνα βραχίονα τεντωμένο πίσω πρὸς τὰ πόδια καὶ τὸν ἄλλον ὑψωμένον, σὰν σὲ κίνηση γι' ἀγκάλιασμα. Κάτω ἀπ' τὴ βάση με μολύβι τῆς μελάνης εἶνε δυνατὰ γραμμένο τ' ὄνομα τοῦ ζωγράφου: N. Gysis. Εἶνε αὐτό, νομίζω, τὸ ωραιότερο, τὸ γλυπτικώτερο. Ἐχει πολλὴ κίνηση, πολλὴ χάρη, εἶνε πιὸ ἄρτιο ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα. Τὸ τέταρτο εἶνε πάλι γυμνὴ γυναίκα μισοκαθισμένη, με τὰ πόδια διπλωμένα πρὸς τὰ πίσω κι' ὄλο τὸ σῶμα γυρμένο πρὸς τ' ἀριστερά. Τὸ ἕνα χέρι στηρίζεται στὴ γῆ, τὸ ἄλλο κρατεῖ τὸ κεφάλι, ἡ παλάμη εἶναι ἀπλωμένη μπρὸς τὰ μάτια. Ἡ γυναίκα φαίνεται πὼς ὀδύρεται σπαραχτικά. Ὅλο τὸ ἔργο ποτίζεται ἀπὸ βαθύτατη ἔκφραση πόνου καὶ ὀδύνης. Κάτω ἀπὸ τὴ βάση πάλι με μολύβι τῆς μελάνης τ' ὄνομα τοῦ ζωγράφου: N. Gysis. Τέλος τὸ πέμπτο εἰκονίζει ὄρθιον γυμνὸν νέον, ποὺ γυρμένος πάνω σ' ἕνα κομμένο κορμὸ δέντρου, δένει τὸ στόμα ἑνὸς γεμάτου ἄσκιου. Ὁ νέος εἶνε πολὺ ἀδύνατος, με ὦμους τετράγωνους. Τὸ σῶμα δείχνει τὴν ἔνταση καὶ τὴ βία γιὰ νὰ δεθεῖ γρήγορα τὸ γεμάτο ἄσκι. Ἴσως αὐτὸ εἶνε τὸ ἀτελέστερο, τὸ συμβατικώτερο.

Καὶ τὰ πέντε γλυπτὰ εἶνε χυμένα στὸ γύψο. Δὲν μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω, ἀν ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν Γύζη χύθηκαν στὸ γύψο ἢ ἀπ' τὸν γιό του τὸν Τηλέμαχο, τὸν γλύπτη, ποὺ τὰ χάρισε στὸ Ζευγώλη, ὅταν κάποτε δούλεψε γιὰ κάμποσο καιρὸ φιλοξενούμενος στὸ ἐργαστήριό τῆς ὁδοῦ Ἡπείρου. Καὶ τῶν πέντε τὰ πρόσωπα εἶναι τελείως σχεδὸν ἀπλαστα, χωρὶς χαρακτηριστικά. Εἶναι ἄλλως τε τόσο μικροσκοπικά, ποὺ ἡ προσπάθεια ἀποδόσεως λεπτομερειῶν θὰ γινόνταν ἀγὼνη δεξιότητιᾶ χωρὶς οὐσιαστικὸ καλλιτεχνικὸ ἀποτέλεσμα. Ὅμως καὶ τὰ πέντε σκίτσα εἶναι ζωντανά, πάλλονται ἀπ' τὴν προσπάθεια τοῦ καλλιτέχνη νὰ μορφοποιήσει τὴν ἔμπνευσή του. Τὰ σῶματα εἶναι καλὰ μελετημένα. Φαίνεται καθαρὰ σ' αὐτὰ ἐκείνη ἡ ιδιαίτερη ἐπίδοση τοῦ Γύζη στὴ μελέτη τῶν σῶμάτων, μελέτη, ποὺ τὸ μόχθο της, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόδοσή της, πιστοποιοῦν τὰ γνωστά ἰχνογραφικὰ σπουδάσματά του, ποὺ ἔμειναν σὰν μάρτυρες τῆς ἀφειδώλευτα θυσιασμένης προεργασίας τοῦ εὐσυνείδητου καλλιτέχνη κάθε φορά πρὶν ἀπ' τὴν ἐκτέλεση ἑνὸς ζωγραφικοῦ ἔργου. Εἶνε χαρακτηριστικὸ ὅτι ἕνα-δυὸ ἀπ' αὐτὰ τὰ γλυπτικά σκίτσα—π.χ. ἡ ὀδυρόμενη γυναίκα—ἔχουν πολλὴν ὁμοιότητα με ἀνάλογες ζωγραφικὲς σπουδὲς γυμνῶν. Ὁ Marcel Monodan, ὁ συγγραφέας τῆς γνωστῆς μονογραφίας γιὰ τὸ Γύζη, ποὺ ἐξεδόθη στὰ 1902, στὴ σειρά τῶν μονογραφιῶν γιὰ τοὺς μεγάλους καλλιτέχνες τοῦ κόσμου, τοῦ Γερμανικοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Velhogen καὶ

N. ΓΥΖΗ

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΒΑΥΑΡΙΑΣ

Klasing, σημειώνει ότι ο μεγάλος μας συμπατριώτης έκαμε καμμιά είκοσαριά παρόμοια γλυπτικά σκίτσα. Ο ίδιος δημοσιεύει τις φωτογραφίες έπτά γλυπτών του Γύζη, απ' τις οποίες οι τρεις είνε τών έργων, που βρίσκονται τώρα στο εργαστήριο του Ζευγώλη. «Μαργαριτάρια» άποκαλεί ο ξένος τεχνοκρίτης τά γλυπτά αυτά και τά θεωρεί σαν πρόσθετα δείγματα τής παρουσίας στο έργο του Γύζη κάποιων έμπνεύσεων κληρονομημένων σ' αυτόν από τó θεσπέσιο έργο τών αρχαίων Έλλήνων καλλιτεχνών.

* * *

Δέν ειμαι άρμόδιος νά μιλήσω για τó έργο του Γύζη. Είμαι ένας άπλός θεατής που μέ σέβας και μέ συγκίνηση στέκεται μπρός στη ζωγραφική προσφορά του έξοχου καλλιτέχνη. Όμως κι' ο άπλός θεατής δέ μπορεί παρά νά πιστοποιήσει τήν ελληνικότητα τών έμπνεύσεων και τών πραγματοποιήσεων του μεγάλου Έλληνα ξενητευμένου. Πίνακες π.χ. ώσαν εκείνο τó Έλληνικότατο «Τάμα», τó λιτό, τó σεμνό, τó σιωπηλό, δέ μπορεί παρά νά συγκινούν κάθε καρδιά, που έζησε τή σιωπηλή έρωτική έγκαρτέρηση τής σεμνής Έλληνίδας χωριατοπούλας, τήν άγνή έγκαρτέρηση τή φτασμένη στα όρια τής άγιωσύνης και τής θυσίας. Κάτι σαν τó ρίγος, που δίνουν στον πληροφορημένον Έλληνα άναγνώστη κάποιες σελίδες του Παπαδιαμάντη, δίνουν και κάποια έργα του Γύζη. Κι' αν ή σοβαρή, ή λιτή, ή άπροσπέλαστη εκείνη γυναίκα μορφή τής Δόξας τών Ψαρρών έμπνέει ένα σεβασμό, που φτάνει έως τó δέος, ώσαν έμπρός σέ πρόσωπο αρχαίας Έλληνικής τραγωδίας, ή γονατισμένη κόρη στο «Τάμα» κάνει τήν ψυχή νά τρέμει,

ώσαν δάκρυ έτοιμο νά στάξει μπρός στο θέαμα τής άπλής βασανισμένης ζωής του νέου Έλληνισμού. Αυτή τή γονατισμένη κόρη του ζωγραφικού πίνακος μου θύμιζε στο εργαστήριο τής όδοϋ Ηπείρου ή γονατισμένη όδυρόμενη γυναίκα του γλυπτικού σκίτσου του Γύζη.

Όπως τó δειλινό έριχνε τις πρώτες σκιές πάνω στους δγκους τών άγαλμάτων του άλησμόνητου Ζευγώλη, ένός Έλληνα γλύπτη, που τόν έζησε κι' αυτός τόν πόνο τής φτωχής Ελλάδας, δένοντας στη συνείδησή μου τους δυό τεχνίτες, δέν αισθανόμουν σαν άπλή σύμπτωση τήν παρουσία στο σεμνό εργαστήριο του δεύτερου τών λίγων γλυπτών του Γύζη, αλλά σά μιá συμβολική προσφορά ένός μεγάλου προς τόν νεώτερο συνάδελφό του. Προσφορά, που ή σεμνή ανταπόδοσή της θαμπόφεγγεν εκεί κοντά μ' ένα ανάγλυφο του Ζευγώλη, έμπνευσμένο από τή Δόξα τών Ψαρρών. Τά πέντε γλυπτά του μεγάλου ζωγράφου και τó ανάγλυφο του γλύπτη, τó έμπνευσμένο από τόν ένδοξο πίνακα του Γύζη, έδεναν στα μάτια μου τους δυό Κυκλαδίτες καλλιτέχνες. Κι' εκεί, στο σιωπηλό εργαστήριο, ήταν σά νά πλανιόνταν μέσ στο δειλινό οι σκιές όλων τών κουρασμένων απ' τήν άναζήτηση Έλλήνων καλλιτεχνών, τών αιώνια διψασμένων Έλλήνων καλλιτεχνών, που δταν κρατούν τó χρωστήρα ή τή σμίλη, δέν πάλλονται μόνον απ' τή λαχτάρα τής δημιουργίας, αλλά κι' απ' τή συνείδηση του χρέους προς τή μικρή ένδοξη πατρίδα. Τά λίγα γλυπτά του Γύζη είνε μιá χαμηλόφωνη έκφραση τής αγάπης προς τήν πατρίδα, τής αγάπης, που ο έξοχος ζωγράφος τήν τραγούδησε μέ τις πολυφωνίες τών μεγάλων ζωγραφικών συνθέσεων του.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΛΕΖΟΣ

